

David Gribble: Az igazi nevelés – Summerhill

március 3, 2013

A könyvemben szereplő iskolák közül Summerhill a legrégebbi, és a leghíresebb. Egyben a leghírhedtebb is. Aki hallott már Summerhillről, biztosan alkotott valamilyen véleményt az iskoláról, vagy legalábbis arról az iskoláról, ami az ő fejében létezik. Egyszerűen lehetetlen ezt az iskolát előítélet nélkül megközelíteni, legyen az akár jó, akár rossz értelemben vett előítélet.

Épp emiatt különösen fontos, hogy bemutassuk ezt az iskolát, és láttassuk, milyen volt, és milyen most igazából. Alexander Sutherland Neill, az alapítója, és mintegy ötven évig igazgatója, mindig is szerette a közvéleményt sokkolni, ezért hiba lenne kizárólag az ő sajátosan kihívó stílusában megírt könyveire támaszkodni ahhoz, hogy megvilágítsuk ennek az iskolának valóságos arculatát.

Neill gyakran hívta a gyerekeket panaszosan csak „vásott kölykeim”-nek, mintegy kihangsúlyozván azt, milyen nehéz is a „kis gengszter-korszakkal” boldogulni, miközben a látogatók és gyerekek forgatagában próbálta tenni a dolgát. Imádta előadni kedvenc anekdotáit arról, hogyan jutalmazta meg a kis tolvajt, vagy arról, hogyan csatlakozott maga is a kis éjjeli kamradézsmaalókhhoz. Hitte, hogy küldetést teljesít, amivel egyet kell értenünk, ám személyének jelentőségét mégis túlértékelte, erősen tartott attól, hogy az iskola meg fog szűnni, ha ő már nem lesz. A nyolcvanon is túl járva, öregen és betegen is kitartott vezetői szerepe mellett, nehogy a summerhilli hagyományok elveszenek; ám ezek a hagyományok elég erősnek bizonyultak ahhoz, hogy a halála óta eltelt húsz évben is csak igen csekély mértékben változzanak.[1]

Neill szerint Summerhill alapítási évének 1921-et kell

tekinteni, de a helleraui[2] Dalcroze Schule, amelynek részeként működött, még nem volt az igazi Summerhill. Az igazi Summerhill története Lyme Regis-ben[3] kezdődött el, 1924-ben, amikor Neill és Lilian Neustatter öt tanítványával letelepedett a házban, amely az iskola leendő nevét viselte. Hírdetést adtak fel a New Era-ban, a kor progresszív pedagógiai folyóiratában, miszerint olyan tanítványokat keresnek „akiket más iskolák elutasítottak, mert problémásak, lusták, flegmák és közösségrombolók”. Magáról így ír a *Hearts not Heads in the School*[4] című könyvében: „egy lelkes suhanc voltam, aki azt képzelte, hogy a pszichológia az új világmegváltó; optimistán hittem, hogy a lélektan gyógyító ereje nem ismer határokat, és nem csak kis tolvajokat vettünk be az iskolánkba, hanem születésnél súlyosan sérült gyerekeket is, minden kis bice-bócat”. Az iskola folyton-folyvást gyarapodott. Neill 1927-ben összeházasodott Liliannal, és az iskola a Suffolk megyei Leistonba költözött huszonhét tanítványával együtt. A mai napig is itt található, csak a második világháború ideje alatt kellett az észak-wales-i Ffestiniogba költözniük.

A házat egy Neill tanait inspirálónak tartó jótevő adományozta az iskola számára; egy kisváros peremén helyezkedik, el egy tizenegy hektáros területen. Az iskolának helyet adó épület egy viktoriánus családi ház, első pillantásra feltűnően jellegtelen – kopott kis épület egy eléggé lepusztított kerttel. Nem úgy tűnik, mint ami hetven embert be tud fogadni, mivel nem is tud; a hiányzó helyet lakókocsik, barakkok, ideiglenes épületek pótolják a ház mögött és a nagy játszó terület körül.

Az a mögöttes gondolat, hogy az iskola elsősorban a problémás gyerekek befogadó helye hamarosan elhalványult; egyszerűen csak egy idilli hely lett olyan gyerekek számára, akiknek a szülei megengedhették maguknak ezt a luxust. (A tandíjat próbálták olyan alacsony árban megállapítani, amennyire csak bírták, részben az elhivatott tanárok fizetésén spórolva, de

így is gyakran előfordultak anyagi gondok, mivel a már odajáró gyerekek szülei időközben rájöttek, nem bírják fizetni a tandíjat.) Az idejáró gyerekek egy csapásra felszabadultak a család önkényuralma alól, nem fenyegette őket az Oedipus komplexus réme, az apai szigor, és megnyugvással fogadhatták a tényt, hogy itt még az önkielégítés is megengedett. A tanórákra nem volt kötelező bejárni, a gyerekek azzal tölthették idejüket, amivel szerették volna, felnőtt beavatkozása nélkül. Az iskolai önkormányzat gyakorlata a gyűléseken bontakozhatott ki, ahol a gyerekeknek és felnőtteknek is azonos értékű szavazati joga volt.

Neill szilárdan hitte azonban, hogy az egészséget érintő kérdésekbe a gyerekeknek nem lehet beleszólásuk, vagyis az étkeztetés, az időjárásnak megfelelő öltözet, és a lefekvés idejének meghatározása a felnőttek fennhatósága alá tartozott. Azokban a kérdésekben azonban, ami a gyerekek lelki életét és tanulmányait érintette, minden egyes gyerek maga döntött. Ez a két kérdéskör azonban a gyűléseken sokszor ellentétbe került egymással; csak úgy, mint a társas együttélés szabályaira vonatkozó vélemények, és a lefekvés idejére vonatkozó szabályokat is gyakran megtámadták a gyerekek, amíg aztán nyilvánvalóvá nem váltak számukra ennek kellemetlen következményei. Neill ilyen szinten megengedte, hogy elveibe belekontárkodjak, és ez valóban meg is hálálta magát a későbbiekben.

1934-re már hetven diákjuk volt, a három és tizennyolc év közötti korosztályból. Neill készített egy beszámolót a Modern Schools Handbook[5] lapjaira. A következő passzust innen idézzük:

A summerhilli rendszer mögött meghúzódó gondolat lényege az, hogy a nevelésnek elsősorban a gyermek ösztönös lényére kell hatnia. A tudatalatti elmondhatatlanul fontosabb, mint a tudatos én. Ezért aztán a gyermeknek engedni kell, hogy

szabadon kifejezze magát olyan módon, ahogyan azt ösztönei diktálják. Ezt a hajtóerőt hívhatjuk Idnek, tudatalattinak, életerőnek, vagy akárhogyan. A lényeg, hogy ilyen vagy olyan formában biztosan a felszínre tör előbb-utóbb. Ha hagyják szabadon kibontakozni, akkor ez az erő szeretetben és alkotásban fog megmutatkozni, ha azonban elnyomják, rombolásban, gyűlöletben, testi-lelki betegségben fogja magát megmutatni.

Summerhillel kapcsolatban újra és újra felbukkan az a széles körben elterjedt bírálat, amely épp az iskola mozgatórugóját, az önszabályozást veti el, és négy viszonylag triviális dolog kritikájában fullad ki, amelyek a következők: a gyerekek tegezik a tanárokat; megengedett és elterjedt a káromkodás gyerekkörökben, még ha jelentősége nincs is, és nem húzódik meg mögötte rosszindulat; szabad a dohányzás, bár e szenvedélyt kevesen űzik; és végül, lehet meztelenül fürdeni a medencében. Ezek a dolgok Summerhillben teljesen elfogadottak, senkinek fel sem tűnnek, bár a dohányzást már egészségügyi okokból sokszor vita tárgyává teszik.

Az iskola hetven éve alatt az alapelvek nagyon keveset változtak. A pszichológia jelentősége mára nagyban megcsappant. Neill ihletője eredetileg Homer Lane munkássága volt, aki kiskorú bűnözőkkel dolgozott, majd a saját analízise, melyet Wilhelm Stekel állított fel, végül Wilhelm Reichkel kötött barátsága sarkallta újabb gondolatok kidolgozására. Az iskola korai éveiben Neill magánórákat adott a gyerekeknek, de amikor konstataálta, hogy a nélkül is a gyógyulás útjára lépnek pusztán a summerhilli légkörnek köszönhetően, fokozatosan elhagyta azokat.

1944-ben Lilian elhunyt, Neill pedig egy évvel később elvette feleségül Ena Woodot, aki aztán férje halála után átvette az iskola vezetését. 1973 és 1985 között ő volt az iskola feje, őt követően leányuk, Zoe Readhead lett a vezető.

Abból kifolyólag, hogy az iskola sok nehézséggel szembesült az olyan gyerekek esetében, akik sokévi hagyományos iskolában eltöltött év után érkeztek Summerhillbe, tizenegy évesnél idősebb gyerek nem iratkozhat be hozzájuk. Korai éveiben az iskola már három éves kortól felvett tanítványokat, akik aztán tizennyolc éves korukig maradhattak ott. Manapság a legifjabb bentlakó hat éves, és a diákok tizenhat évesen hagyják el az iskolát.

Erős ingadozás figyelhető meg a létszámban az évek során. A háború alatt hetven gyerek járt ide, és várólistájuk is volt, ám 1959-re már csak tizenheten maradtak. Ekkor kiadták Amerikában is Neill könyvét, a *Summerhill*[6] címűt, és 1968-ra a létszám újra elérte a hatvan főt, ebből negyven gyerek érkezett Amerikából. Az 1980-as években az amerikai „törzsállomány” lecsökkent, helyüket a japán gyerekek vették át. 1994-ben a hetvenöt diák harmada volt japán, másik harmada brit, és harmadik harmada pedig egyéb országokból érkező.

Neill anekdotái, melyek egykor az iskola különleges imázsát adták, elvesztették eredeti jelentőségüket. Igen, előfordult, hogy arra buzdította a gyerekeket, hogy szegjék meg a szabályokat, az ablakon kiugrással fenyegetőző gyereket bízta, hogy csak tegye meg, csatlakozott a frissen mázolt garázsajtót kavicssal dobáló kisgyerekekhez, de az igazság az, hogy nem kellenek az ilyen furcsa esetek ahhoz, hogy Summerhill Summerhill maradjon.

Summerhillt végzettek között szép számmal vannak professzorok, orvosok, tanárok, festőművészek és írók. Amennyiben céljának azt tűzte volna ki, hogy hozzájutassa a gyerekeket az ilyen magas végzettség lehetőségéhez, akkor azt mondhatnánk, hogy sikeresen elérte célját, ám Summerhill nem ilyen célokat tart szem előtt. Az igazi cél az, hogy Summerhillből kikerült emberek szakmájukban kiteljesedjenek, és egy elégedett teherautó-sofőr sokkal hitelesebb ebben a tekintetben, mint egy boldogtalan sebész.

A nemzeti tanfelügyelet általában talál annyi jónak értékelhető dolgot az iskolában, hogy létjogosultságát elismerhesse, és az intézmény fennmaradhasson. A média azonban mindig is előszeretettel ábrázolja úgy az iskolát, mint az obszcén káosz megtestesítőjét. A legutóbbi ilyen média által előidézett tragédia 1993 tavaszán következett be, amikor a Channel 4 levetített egy olyan filmet, melyet egy előzőekben hosszabban Summerhillben időző csapat készített. Látszólag megnyerte őket mindaz, amit ott tapasztaltak, ám a levetített filmbe csupa olyan eseményt vágta bele, ami a közönség szemében sokkoló volt, és mindezt leplezetlen rosszindulattal tették. Bemutatták, hogyan szüntette meg a gyűlés a lefekvés időre vonatkozó szabályokat, és az azt követő kimerültséget, ami a gyerekeken úrrá lett, de azt már nem vágta bele a filmbe, hogyan állította vissza a gyűlés ugyanezt a szabályt, amikor végre teljesen felfogták a jelentőségét. Bemutatták, hogyan öl meg egy fiú egy nyulat, de azt nem közölték, hogy az állat halálos betegségben szenvedett (kötőszövetrákban), és minél hamarabb meg kellett szabadítani szenvedésétől. Mutattak íjakat és nyilakat készítő gyerekeket, miközben képeket vágta be a bozótba ugró macskákról, holott a summerhilli gyerekektől távol áll az, hogy macskákra lövöldöznek. Sokat foglalkoztak egy bizonyos új diák történetével, aki nehezen szokott bele a különleges iskola okozta új helyzetbe, és azt, hogy egy idősebb társa próbálta kilendíteni ebből az állapotból úgy tolmácsolták, hogy a gyerekek itt törvényszerűen boldogtalanok, mert a felnőttek nem is foglalkoznak velük. Kifejezetten a „kis gengszter-korszakra” fókuszálták a figyelmet. Azonban ha ezek a film-készítők állatkínzó kisemberekről óhajtottak volna filmet forgatni, jobban tették volna, ha a helyi közösség fiatalsága körében néznek szét alanyért; nagyon sok falusi gyereket kifejezetten tanítanak arra, hogyan kell nyulat fogni és ölni, ha már itt tartunk.

Tulajdonképpen egy alapjában elhibázott dolog a kívülállók részéről, hogy megpróbálják a szabadságot a kegyetlenséggel és csínytevéssel szoros összefüggésbe hozni, hiszen a

kegyetlenség és csínytevés sokkal gyakrabban éppen az elnyomás következményeiként jelentkeznek. A legtöbb iskolai agresszió az olyan iskolákban fordul elő, ahol a tanárok erőszakos büntetéseket alkalmaznak. Balesetek is inkább olyan felügyelt játékok, versenyek alkalmával fordulnak elő nagyobb számban, ahol a gyerekekben teljesítménykényszer él, amit a felnőttek plántálnak beléjük. A szabad játékok alkalmával kevesebb a baleset is, mert ott a gyerek maga méri fel, mire képes, és mire nem. A közkeletű félreértést az a mélyen berögződött meggyőződés táplálja, hogy a felnőttek mindent jobban tudnak a gyerekeknél, még az olyan dolgokat is, amelyek kifejezetten csak a gyerek szemszögéből érthetőek, és ez a meggyőződésük olyan erőteljes, hogy minden szemmel látható bizonyítékot felülír. Az ebben a könyvben szereplő iskolák mindegyikét érte már vád olyasmikért, amiről azt *képzelik* az emberek, hogy ott történik, és nem olyasmikért, ami valójában meg is történt.

Ahhoz, hogy az ember véleményt tudjon formálni egy olyan iskoláról, mint amilyen Summerhill is, meg kell szabadulnia minden felnőtt előítélettől, bele kell képzelnie magát saját maga gyerekkorába, és el kell méláznia azon, hogyan használta volna az iskola által nyújtott szabadságot annak idején. Megérte-e a mérhetetlen mennyiségű házi feladaton dolgozni, vagy a nélkül is ugyanolyan jó emberré váltál volna; esetleg még jobba is, ha hagyják, hogy úgy használd ki a gyerekkorodat, ahogyan neked a legjobb?

Summerhill korai évei Arthur Ransome *Fecskék és fruskák*[7] című könyvsorozatának megjelenésével estek egybe. Ezekben az írásokban az iskola igen ritkán jelenik meg, hacsak nem a kalandoknak véget vető rettenetként; egy merőben más és nem odavaló világ. A felnőtteknek is nagyon csekély szerep jut, feladatuk csupán az, hogy a felszerelésről és élelelről gondoskodjanak, vagy éppen úgy jelennek meg, mint ellenséges bennszülöttek, akiket a fecskék és fruskák nagy ívben igyekeznek elkerülni. Az egyetlen felnőtt, aki kiemelkedő szerepet kapott a könyvekben, Flint kapitány, az agglegény

nagybácsi, ő viszont a gyerekek „szabályai” szerint vesz részt a kalandokban. A fecskék egy tanyán töltik a vakációt, szülők nélkül. A fruskák anyjukkal pedig közönyös, leereszkedő stílusban bánnak. A gyerekek itt azt teszik, amihez kedvük van.

És mihez van kedvük? Vitorlázni, tábort verni, felfedezéseket tenni, csupa fantáziadús tevékenységhez. Ezekben a történetekben a gyerekek nem járnak túl nemzetközi kémek eszén és állítják őket az igazságszolgáltatás elé, hanem itt egyszerűen úgy játszanak, ahogy nekik tetszik természetes környezetben; a játékok folyamán pedig igazi emberpróbáló helyzetekbe kerülnek, amiket nekik kell megoldaniuk. Nincs semmi kifejezett oktató jellegű mondanivalója a könyveknek, hacsak azt nem tekintjük annak, hogy megtanít arra, hogyan gyújtsunk tüzet, hívjunk elő otthon fotográfiákat, vagy hogyan ismerjük fel a különféle madárfajtákat. A gyerekek nem azért vannak ott, hogy tanuljanak, bár Hakluyt[8] könyveit olvassák, tanulmányozzák éjjel a csillagokat, a szemafor működését és a Morse ábécét. Azt teszik, ami érdeklődésükből fakad, és a tevékenységeik során rengeteget tanulnak. Megtanulnak hajózni, főzni, csomót kötni, térképet olvasni, úszni, és az időjárást megjósolni. Télen, mikor a szabadban nem tudnak annyi időt kinn tölteni, nagyszabású kalandregényeket írnak magunknak, mint például *A kincskeresők*[9] címűt.

S a szünidő végeztével, ha valóságos kisgyerekek lettek volna, kulloghattak volna vissza az iskolapadba, és magolhatták volna a latint, és az angol királyok uralkodási idejének dátumait, vagy egy egész évig tanulmányozhatták volna a Madame Souris első két oldalát – ezt első kézből tudom, mivel én is akkortájt jártam iskolába. Még most is tudom a királyok és királynők uralkodási dátumait, egészen a második királyig bezárólag. „Hódító Vilmos 1066-1087, II. Vilmos 1087-1100.” Nem hinném, hogy valaha is tovább jutottam volna az első hatnál vagy hétnél.

Summerhillben senki meg sem kísérel olyasmikkel traktálni az

agyukat, mint amiket nekem kellett annak idején. Osbert Sitwell[10] mondta egyszer, hogy az igazi tanulás nála a vakációk alatt zajlott, amit az etoni kollégium falain kívül töltött. Summerhillben tanév közben is okosodhatsz.

A *Fecskék és fruskák* rettentő népszerű olvasmány volt. Kis olvasói mind azt a fajta életet vélték benne felfedezni, amelyet ők is szerettek volna élni, ha hagyták volna őket. A felnőtteknek is tetszettek a könyvek, mert az olvasmányos, izgalmas történeteket ők maguk is élvezettel olvasták. És mégsem ötlött fel bennük, hogy talán nem épp a legjobb időtöltés csemetéik számára több mint az év felét az íróasztal mögött azzal tölteni, hogy a vakációról álmodoznak, miközben talán épp a latinleckét kellett volna beiflázniuk.

Megkockáztatom, hogy a summerhilliek fel lennének háborodva, ha látnák, hogy én a *Fecskék és fruskák* világához hasonlítom őket, de a szabadságban tanuláson kívül még két hasonlóságot meg kell említenem. Elsőként azt, hogy a könyvbéli szereplők és a felnőttek olyannyira elkülönülnek egymástól, amennyire ez csak lehetséges, még akkor is, ha a gyerekek tőlük függenek élelem és szállás tekintetében. Summerhill is hasonló elven működik: a felnőtt munkatársak gondoskodnak az élelmiszerről és a hely tisztán tartásáról, a Neill család (most a Readhead család) pedig a karbantartásról és a hivatalos ügyekről. A gyerekeknek nem kell felnőtt dolgokkal foglalkozniuk, koncentrálhatnak a saját koruknak megfelelőekkel. Másodsorban azt említeném meg, hogy mindkét világban – Arthur Ransome elképzelt világában, és Summerhill hús-vér világában is – a gyerekek a saját erkölcsi ítélőképességüket tekintik vezérfonálnak, és mindkét világban a mérce rendkívül magasra van téve.

Mivel Neill főleg olyan gyerekekről számolt be, akik komoly problémákkal kerültek be az iskolájába, majd lettek úrrá ezeken a bajokon, nem is olyan könnyű elképzelni, hogy milyen

lehetett volna Summerhill az olyan átlagos gyerekek számára, mint én, vagy te, kedves olvasóm, akik fegyelmezettek és jó magaviseletűek voltak, akik jól alkalmazkodtak a hagyományos iskolai rendszerhez. Mi, akik sose dobáltunk meg kaviccsal a frissen mázolt ajtókat, talán kicsit furán éreztük volna magunkat olyanok között, akik viszont igen.

Álljunk csak meg egy szóra! Mi, akik sose dobáltunk meg kaviccsal a frissen mázolt ajtókat? Azt talán nem is, de biztosan elkövettünk más, hasonlóan buta dolgokat. Én, személy szerint nem is szeretek ezekre gondolni sem. Ezek az emlékek összefonódnak a szégyen és félelem érzésével. De tegyük fel, hogy zsenge korúak vagyunk, és megdobáljuk a még meg nem száradt festéket, és megfigyeljük, hogy milyen vicces, ahogy beleragad a festékbe, vagy milyen érdekes nyomokat hagy benne (jómagam még nem próbáltam ki, ezért pontosan nem tudom, mi történik). Hát nem éreztük volna kifejezhetetlenül jobban magunkat, ha az ajtót épp lemázoló ember szidás helyett csatlakozik a dobálásunkhoz, utána segít eltakarítani a nyomokat, és újra lefesti az ajtót? Bizony a gyerekeket rengetegszer büntetjük meg olyan dolgokért, amelyeket nem gonoszságból követnek el, csak egyszerű botlások, csínytevések ezek. Ennek aztán az lesz az eredménye, hogy ezek a korai hibák szégyennel töltönek el bennünket, és – talán épp ezek korai mivolta miatt – a később elkövetett botlásaink hasonlóképpen zavarba hoznak majd, még akkor is, ha a szándékunk jó volt. 1980-ban egy diákkal riportot készített a Lib ED[11] magazin, aki kiemelte, hogy Summerhill legnagyobb erénye épp abban rejlik, hogy a hibák miatt nem kell szégyenkezniük. „Itt úgy tanulsz, hogy kérdéseket teszel fel. Summerhill ezt ugyanis lehetővé teszi. Rengeteget tanultam a saját hibáimból is. Itt még hibázni is lehet, anélkül, hogy ostobának éreznéd magad miatta.”

Most pedig elképzelem magam, körülbelül tíz évesen, ahogy levetem a szürke flanel ingemet, szürke posztónadrágomat, hosszúszerű gyapjú zoknimat, a fényesre suvickolt fekete

bőrcipőmet, az iskola színeit viselő nyakkendőmet, a V-nyakú iskolai szürke egyen pulóvert, és a sapkát, és beállítok Summerhillbe. Kényelmes utcai ruhámban igazán jól érzem magam.

Az első nehézség az lett volna, hogy a felnőtteket tegezmem kellett volna. Napokig, akár hetekig is képtelen lettem volna erre, a férfiakat „uramnak” szólítottam volna, a nőket sehogy sem, mert őket XY kisasszonynak kellett volna hívnom, de egyikük vezetéknévét sem tudtam. A sok káromkodás pedig biztosan igencsak megbotránkoztatott volna.

A gyerekek csúnya szavain felháborodó emberek általában nem töltenek elég időt ott ahhoz, hogy rájöjjenek, hogy ez náluk nem bír különösebb jelentőséggel, csak helyi szóhasználat, az összetartozás egyik jele. Egy önbizalommal teli gyereknek nem kell effajta eszközökhöz nyúlnia, hogy bizonygassa az iskola közösségében betöltött szerepének fontosságát. A káromkodással az egyetlen baj az, hogy megbotránkoztatja az embereket; ha olyanok között teszi valaki, akiket nem zavar, akkor a káromkodás ártalmatlan. A gyerekek hamar megtapasztalják, hogy rengeteg olyan helyzet adódik, amikor jobb, ha nem használnak csúnya szavakat. A felnőttek gyakorta mosolyogva hallgatják, ahogy egy négy éves közli, hogy „Ó, ez a rohadt cipőfűző!”, mert ez olyan viccesen illetlennek hangzik, de pár évvel később ugyanezt a megjegyzést mélységesen felháborítónak tartják ugyanabból a gyerek szájából. Igazi aggodalomra okot az adhat, ha a káromkodás mögött gyűlölet vagy kétségbeesés húzódik meg, de ha egyszerűen csak töltelékszó, vagy baráti viccelődés jele, nem találok benne sok kivetnivalót, kivéve, ha arról árulkodik, hogy az illető nem tudja kifejezni magát rendesen verbálisan.

Gyerekként sosem bírtam volna elfogadni a káromkodást. Megszoktam volna, de én magam sosem tettem volna, ahogy Etonban sem tettem, ahol tilos volta ellenére szinte mindenki káromkodott, ha a felnőttek nem hallották. El tudom képzelni, hogy ezzel némi aggodalomra adtam volna okot Summerhill felnőttjei körében, nem azért, mert szerették volna a csúnya

nyelvezetet hallani a számból, hanem mert az elfojtás jeleként értelmezték volna. Bár az is lehet, hogy egy-két hónapig átadtam volna magam annak az élvezetnek, hogy válogatott trágárságokat mondogathatok, és utána visszatértem volna egy kiegyensúlyozottabb, visszafogottabb állapotba.

Eleinte bizonyára félve szólítottam volna a tanárokat keresztnevükön, de a baráti hang hamarosan elfeledtette volna velem a zavaromat, hiszen nem csak én beszélgethettem volna fesztelenül a tanárokkal, ők is ugyanígy tettek volna velem. Egész biztosan nagyon közel kerültem volna egyikhez-másikhoz, és a szeretetre alapozott kapcsolat mennyivel termékenyebb, mint a félelemre épült!

A tanórák? Azt hiszem, nem hagytam volna ki az órákat. Én élveztem a tanulást, ha nem kényszerítették rám, és egy olyan helyen, ahol az engem a legkevésbé sem érdeklő tárgyakat mellőzhettem volna, a felszabadult energiámat az engem érdeklőkre tudtam volna fordítani.

Ezt a képzeletbeli kitérőt azért tettem arról, hogy rám milyen hatással lett volna ez a különös hely gyerekként, hogy buzdítsak másokat is, tegyék meg ők is, képzeljék bele magukat egy hasonló helyzetbe.

Talán túl sok az olyan emberek tollából származó írás, akik épp csak egyszer meglátogatták az iskolát, vagy már felnőttként szereztek tapasztalatokat róla; én Neillt is ebbe a kategóriába sorolnám. Most viszont én kezdek fecsegni. A következő pár oldal legyen tehát valami egészen más. Nem fiktív látogatásról számol be, hanem egy egykori diák elbeszélése. Nem azt meséli el, milyen lehetett az iskola, vagy milyen volt a felnőtt szemével, hanem egy bizonyos kislány, Hylde Sims beszámolója, aki az 1940-es években töltött el hosszabb időt a Summerhillben. A beszámoló az 1993-as Summerhill Barátai Társaság[12] karácsonyi évkönyvében jelent meg.

„A Summerhillben eltöltött öt év életem legfontosabb szakasza volt, annyira húsbavágóan fontos, mint az, hogy kinek a gyermekeként születünk, vagy az, hogy milyen az arcunk, vagy, hogy milyen neműek vagyunk. Az a huszonkét darab iskola, ahova előtte jártam épp csak emlékfoszlányokként szerepel az emlékezetemben. Az egyik közülük egy norwichi elemi iskola volt, egy kiabálós tanítónővel, akit Trench kisasszonynak hívtak. Csöndben kellett ülnünk a padunkban, ő meg feltartott egy szöveget a kezében, és kijelentette, hogy hallani akarja, ahogy a földre pottyan. Amikor a légiriadó szirénái belehasítottak a csöndbe, mogorván átmasíroztatott bennünket az aszfaltúton, és mire a sziréna már sikított, mindannyian egy betonbunker nyirkos falai mellett ültünk néma csöndben, bár nem hiszem, hogy a kezében még akkor is ott volt a szeg. Hosszú idő elteltével egy éles magas hang jelezte, hogy visszamasírozhatunk a termünkbe. Épp bibliaóra volt, így alaposan kioktatott bennünket Istenről a maga zajos módján. Ezután jött a tejivás. Aztán volt tíz perc nyugalomunk, mert szünet következett.

Talán ez az élmény is hozzájárult ahhoz, hogy kialakuljon bennem a szűk helyektől való félelem, a parancsolgató emberek iránti ellenszenv, Isten szolgái iránti bizalmatlanság és a tej utálata. Summerhillben azonban világra jöhetett magamról és a világról alkotott képem, és életem során ez nagy segítségemre volt.

Apám utazóügynök volt, ezért lakókocsival jártuk az országot, amit ő épített a fejünk fölé, így eshetett meg, hogy huszonkét iskolát tudhatok magam mögött. A háború kitörésével ennek a kóborló életformának vége szakadt, és a szüleim letelepedtek Norwich városában. Kommunisták voltak, és az olyan fogalmakat, mint szabadság és egyenlőség szó szerint is vették. Olyan iskolába akartak adni, ahol az emberek sosem mondtak nemet. Úgy érezték, hogy Summerhill lesz nekem a szabad és egyenlő „igenlő” iskola. Akkoriban áttelepítették Észak-Wales-be, ami biztonságos helynek tűnt, távol Hitlertől és Trench

kisasszonytól. Az is volt.

Az iskolának akkoriban várólistája volt, de a szüleim kölcsönadták épp feleslegessé vált lakókocsinkat, így még három diáknak tudtak szállást nyújtani. Apám beült a nagy batár Citroenjébe, és elutaztunk Llan Ffestiniogba; a lakókocsi jobbra-balra kilengett autónk mögött, ahogy araszoltunk felfelé a meredek wales-i hegyoldalban. Tökéletes nyári nap volt. Amerre a szem ellátott pillangók, szitakötők és birkák; a kanyargós utakra skarlátvörös rododendronok hajlottak ki.

A ház egy bizonyos Lord Newboroughé volt, egy völgy oldalában állt, három hegycsúcsra nyílt belőle a kilátás, a Molwynra, Molwyn Fachra és Molwyn Bachra. A bejáratnál hosszú, lekövezett terület volt, és két sor lépcső vezetett le a teraszosra kialakított gyepes területre. Az egyik teraszon egy használaton kívüli úszómedence állt, és a felső terasztól az alsóra lelógó hatalmas fa, egyik vastag ágán egy kötél hintázott. A háztól balra egy sziklás, fás terület volt, és a jól megmászható sziklák kristályos felülete csak úgy csillogott-villogott a fák közül előtüremkedve. A ház mögött meredek ösvény vezetett be a faluba. A birtokot egy kapu kerítette el, amire felerősítettek egy hatalmas darab palát, így magától visszacsapódott, ha kinyitottad.

Nagy megkönnyebbülés volt számomra elkészönni a szüleimtől, miután elláttak szokásos aggodalmaskodó jó tanácsaikkal, miszerint mihamarabb fedezzem fel a környéket, és ismerkedjem össze a többi gyerekekkel. Nagyon hamar hozzászoktam a gondolathoz, hogy – a többi iskolától eltérően – ezt itt a felnőttek meg is engedik, és bár kedvesen köszöntöttek és el is viccelődtek kicsit velem, hamarosan mindenki ment a maga dolgára, a gyerekeket pedig hagyták, hogy ők is menjenek a sajátjukra. Rövidesen mindenki megtalálta, kit kedvel legjobban a felnőttek közül, és esténként a szobáikba betelepelve beszélgettünk, és hörpölgettük a kakaónkat.

A legnagyobb kihívást nekem az első időkben a szégyenlősség jelentette. Ezt a szót két értelemben használták Summerhillben, vagy a félénk értelemben, vagy akkor mondták ránk, amikor ruhátlanságunktól láthatóan zavarba estünk. „Szégyenlősködik.” – mondták, és nevettek, nem rosszindulatúan, csak tréfálkozva, ha valaki a takaró alatt öltözködött át. Amikor először megláttam egy kisfiút, aki teljesen pucérra vetkőzött, és cseppet sem zavartatva magát vette fel pizsamáját, vihogva rohantam, hogy elújságotljam a nagy hírt az első szembejövőknek. A válasz egy kissé elképedt „Na és?” volt. Nagy gondot okozott nekem a fürdés, mivel a fürdőhelyiség lévén a legmelegebb és legmeghittebb része a háznak, a társas együttlétek terévé vált. Egy Michael nevű fiú minden lépésemet figyelte, és ha elindultam a fürdőszoba felé, azonnal kihívóan utánam iramodott. Szőke volt és jóvágású, és az, hogy félig-meddig szerelmes voltam belé, nem könnyítette meg a helyzetemet. Talán a többiek kaján hozzáállása a témához gyógyított ki engem is a szégyenlősségből. A második félévben már én tartottam a nagygyűlést a fürdőben, és figyeltem élvezettel, hogy az újoncok hogyan evickélnek egy törülköző leple alatt kifelé ruháikból, vagy éppen hetekig kerülik a zuhanyt.

Hosszú ideig nem is tudtam, kicsoda az a Neill, és meglepve értesültem, hogy ő az a bácsi, aki olyan halálos nyugalommal szokta gereblyézni a leveleket a ház mellett. Neill néha elhívott gyerekeket, hogy magánórákat adjon nekik. Ezek a magánórák terápiás beszélgetések voltak, azoknak szánta, akikről úgy gondolta, rászorulnak. Mondták, hogy olyan buta kérdéseket tett ilyenkor fel, mint például, hogy „Irigyled a bátyád péniszét?” vagy, hogy „Tényleg azt hiszed, hogy te egy hercegnő vagy, akit a szüleid lépcsőjén hagyott valaki, amikor még kisbaba voltál?” A barátnőm, Winnie minden héten járt ilyen magánórára, és úgy tűnt élvezi őket. Egy kicsit féltékeny lettem, de Winnie felvilágosított, hogy csak egy szavamba kerül, és én is mehetek. Így hát kértem egy magánórát. Egyik péntek reggel be is mentem Neillhez a

magánórámra. Egy nagy karosszékben ült, és rámutatott egy másikra, hogy én is helyezzem kényelembe magam. Egy szót se szólt. Én sem. Vártam. Ő is várt. Semmi sem történt. Egy idő után elővette a pipáját, és meggyújtotta, a gyufát a karosszék karfájára tette, felvett egy újságot a dohányzóasztalról, kinyitotta és eltűnt mögötte. Én csak ültem, és vártam. Ő meg csak olvasott. Egyre türelmetlenebb lettem.

– Nem kérdezel tőlem valamit? – kérdeztem durcásan.

– Nem én – felelte.

Lapozott egyet, és hallottam, ahogy a pipáján cuppogott. Vékony füstfelhő emelkedett a Times lapjai fölé. Hirtelen ötlettől indíttatva felkaptam a gyufát, fellobbantottam és meggyújtottam az újság szélét. Habozás nélkül ledobta a földre és rátaposott nagy, szögletes lábujjával, és elnyomta a tüzet.

– Jól van – mondta. – Nem is gondoltam volna, hogy ilyen tökös kis gyerek vagy! De inkább a másik szélét gyújtottad volna meg, még nem fejeztem be a keresztretjtvényt ezen az oldalon.

Mi úgy gondoltuk, hogy Neillnek elég gyermeteg humora volt. Butuska ötletekkel állt elő a gyűléseken, amiket mi sorra leszavaztunk. Az egyik gyűlésen kijelentette, hogy úgy látja, belefáradtunk a demokráciába, ezért németmódra zsarnokságot fog létrehozni az iskolában. Majd kiválasztott egy triumvirátust az idősebb fiúk közül, akiket megbízott a feladattal. Nagyon hamar meguntuk, hogy mindig előretolakodnak az ételsorban, hogy mindenkinek korai fekvést rendelnek el, kivéve saját magukat, meg hogy össze-vissza parancsolgatnak nekünk. Nem volt ennél jobb dolguk, mint minket irányítani. Összehívtunk egy rendkívüli ülést, és leszavaztuk őket. Lemondtak posztjukról egy szó nélkül. Nekik is elégük volt az egészből.

Ezek után, egy politika iránt fogékony diák kitalálta, hogy működünk úgy, ahogyan a parlament is működik, kormánypárttal és ellenzékkel. Választásokat tartottunk, és az én pártom

győzött. A kormány tagja lettem, mint a Szociális Ügyek minisztere, és esténként szervezkednem kellett. Nemsokára elégünk lett a parlamentáris kormányzásból, és visszatértünk a minden ember egy szavazat elve alapján működő rendszerhez.

A szombati önkormányzati gyűlés, a többségi döntésen alapuló szavazási rendszerével, félévenként választott titkárával és felváltva választott elnökével ma is nagyobb változtatások nélkül él Summerhillben, mivel ez egy természetes működtetési mód a gyerekek számára. Állandó téma volt a lefekvés idő meghatározása a gyűléseken; mikor legyen, és hogyan legyen betartatva. Néha eltöröltük a szabályozást, de ez nem működött sokáig, főleg a kisebbeken mutatkoztak meg a fáradtság jelei nagyon két-három nap után. Egy nagydarab, szelíd, de határozott fiú, Bunny Leff, magára vállalta, hogy ágyba tessékel minket minden este, és annyira sikeresnek bizonyult, hogy több éven át ő volt az egyetlen ágyfelügyelő. Egy asztali csengővel járta végig az épületet és kiabálta, hogy „Nyolc óra, ágyba!” Valamilyen oknál fogva ilyenkor abbahagytuk, amit épp csináltunk, és szépen lefeküdtünk. Ez volt nagy valószínűséggel az egyetlen olyan időszak az iskola életében, amikor a lefekvésből nem volt ügy.

Egészen okos voltam annak ellenére, vagy épp amiatt, hogy annyi sok iskolát megjártam, így egy nyolcfős osztályba tettem, ahol nálam kicsit idősebb gyerekekkel voltam együtt. Délelőttönként voltak az óráink, és én el is mentem, hacsak nem volt valami sokkal jobb dolgom. Neill tartotta a matematika és néha az angol órákat. A felnőttek között nem egy háborús menekült is volt, ők tanítottak minket francia és német nyelvre. Az első hetekben teljesen nevetségessé tettem magam, mert pont úgy viselkedtem, ahogy a régi iskoláimban. Ha feltettek egy kérdést, én olyan elánnal lendítettem fel a kezem, mintha hangya csípett volna meg, és fel-le ugráltam a helyemen, kiabálva, hogy „Tanárnő! Tanárnő!” vagy „Tanárúr! Tanárúr!” A nagy hévben elfelejtettem, hogy a tanárt Ninának vagy Robinnak kéne szólítanom, és hogy senki se fogja

megpaskolni a fejemet vagy piros pontot adni nekem azért, mert tudom, hol található Timbuktu. Hamar megtanultam, hogy az egyetlen alkalom, amikor a kezemet fel kell tennem, ha szólni akarok, az a szombat esti gyűlés. Ezt minden héten megtartottuk, hogy szabályokat hozzunk, vagy kitaláljuk, mi legyen azzal, aki megszegte őket. Akkor is felemeltük a kezünket, mikor szavazatunkat adtuk le, mindenkinek ugyanannyit ért a szavazata.

Délutánonként a műhelyekben foglalatostkodtunk, beszélgettünk a szobáinkban, az iskola körüli hegyeket és erdős völgyeket fedeztük fel, vagy felmentünk a faluba. A műhely közepén egy teknőcmintás kályha állt, így a hideg napokban itt lehetett a legjobban összejönni. Esténként táncoltunk vagy játszottunk a hallban, vagy Neill helyzetgyakorlatokat vezényelt le; amolyan improvizációs dráma-műhelyt alkottunk.

Minden évszaknak megvolt a maga örülete. Nyaranta foglyosat játszottunk a szabadban, néha holdfénynél, amiben az egész iskola részt vett. Mindenféle fura hintákat szerkesztettünk a ház elé hulladékokból, öreg képkeretekből, székekből és kötél-darabokból. Az üres úszómedencében napoztunk, és figyeltük a zöld gyíkokat, ahogy eltűnnek a kis repedésekben. Igazán forró napokon kinn tartottuk a gyűlést, aztán mindenki az ágyneműjébe takarózva aludt a szabad ég alatt. Néhanapján kis csapatokban másztuk meg a Molwynt, és a hegycsúcs alatt fekvő kis tó mellett táboroztunk. Télen hatalmas lesiklópályákat készítettünk az iskola melletti domboldalon, és rendeztünk nagy szánkózásokat.

Rendszeresen kitört valamilyen alkotási láz. Az első ott töltött évben mindenki szandált készített. Volt, aki fából vágott ki magának talpat hozzá, úgy, hogy lefűrészelték a lábujjrészt, visszacsatolták egy zsanérral, majd bőrdarabokat férceltek hozzá, hogy legyen hova bedugni a lábukat. Ulla varróóráján kötélből készítettünk szandált, úgy, hogy feltekertük a kötelet, ezeket összevarrva készítettük el a talpat, és erre varrtunk textildarabokat. Wales időjárása

mellett a fatalpúak hasznosabbnak bizonyultak, mert esős időben a kötéltaip megszívta magát vízzel, nehéz lett és lötyögni kezdett, és csak úgy tapadt rá a sok sár.

A ping-pong állandó népszerűségnek örvendett, és én is egész jól játszottam ottlétem végére. Nyáron leballagtunk egy, úgy mérföldnyi távolságra lévő lejtős mezőre Corkyval, a biológiatanárunkkal és gyeplabdáztunk. A foci és a gyeplabda meccseknek nem a verseny volt a lényegük, minden korosztály, lányok-fiúk és felnőttek-gyerekek együtt játszottak. Úszni az egyik közeli vadvíz öblébe jártunk. Be lehetett állni a vízesés alá, ahonnan úgy zuhogott le a víz, mintha folyékony gyémánt lenne, és szinte beterített a finom permetével.

Azok a gyerekek, akik előtte Leistonba jártak, folyton visszavágytak oda, mert ott lehetett biciklizni. Úgy élt az emlékezetükben Leiston, mint ahol folyton süt a nap és rengeteg hely van. Neill utálta Walest az irdatlan mennyiségű csapadék és a bigott templomjáró népsége miatt, de én részemről imádtam. Llanban három bolt is volt, ahol lehetett sült krumplit és halat kapni, sőt még palacsintatésztában sült burgonyakarikát is. A szénsavas limonádéba pedig rikító rózsaszín málnalevet öntöttek, ha ráfizettünk fél pennyt. Blaenauban befolyásos özvegyek házainak szalonjaiban teázhattunk, utána pedig a moziban megnézhattuk a Marx fivéereket vagy Rita Haywortht. Port Meririon egzotikus parkjait kínálta nekünk, onnan pedig át lehetett vágni a hatalmas kiterjedésű hullámos, meleg fövényen és a barátságosan hullámzó tengerben megfürödni. Innen elég messze volt a háború ahhoz, hogy senki nem aggódott a miatt, ha az elsötétítésre szánt fekete függönyök szegélye mentén kisebb fényfoszlányok világítottak ki.

Amikor visszaköltöztünk Leistonba, ezekből a fekete függönyökből szoknyákat készítettünk Ulla óráin, és a szegélyüket farkasfoggal díszítettük. Nekem Leiston nagyon nagy csalódás volt. A házunkban a hadsereg állomásozott, így mindent piszkos khaki színűre festettek. A falu unalmas volt

és szürke, a wales-ihez hozzá sem fogható fish-and-chips boltokkal, és abban a nagy lapos suffolki tájban egy szál hegy nem volt. Sizewellbe jártunk fürödni, ami nem messze feküdt egy erőműtől. A dűnén széles sávokat kerítették el szögesdróttal, mert minden tele volt fel nem robbant aknákkal, a tengerből pedig itt-ott sárkányfogak, vagyis hatalmas gerendák álltak ki, amit az esetleges német invázió ellen telepítettek oda.

Itt azonban már idősebb voltam, és sok mindenben részt vettem. Két másik társammal „rádiósorozatot” írtunk, amit minden csütörtök este elő is adtunk a színházunkban egy pányva mögül; ebben sok szerepem volt. Egy pár igen jó tanár, akik a háború előtt már kapcsolatban álltak az iskolával, visszatért hozzánk. Leslie Morton, híres marxista történész, tanított nekünk történelmet, felesége Vivienne, pedig angolt. Velük rendeztük meg a Macbeth előadását. Winnie és én is pályáztunk Lady Macbeth szerepére, és cseppet sem bántam, mikor ő kapta meg, én pedig az ő beugrója lettem csak, illetve az első boszorkány. És én jártam a legjóképűbb és legtehetségesebb fiúval az iskolában; Rustynak hívták.

A következő félévben pedig megválasztottak a félévvégi bizottság tagjává. Ez a bizottság a félévvégi utolsó gyűlésen alakult meg, az volt a feladata, hogy beszedje a pénzt, és mindent megszervezzon az évvégi mulatsághoz, ami a legnagyobb esemény volt minden év végén, és az utolsó együtt töltött szombaton tartottuk meg. Először a színházi műsort nézhettük meg; a summerhilli gyerekek és felnőttek által írt és előadott darabokat adtuk elő a kora esti órákban, azután pedig a bizottság által feldíszített terem megnyílt a táncos mulatság előtt. Mindig választottunk egy konkrét témát, ami köré készítettük a dekorációt, és azt a bizottság tagjain kívül senki sem láthatta, így amikor a színházból átsétáltunk a hallba, varázslatos látvány fogadott bennünket, a helyiség Aladdin barlangjává, vagy lakatlan szigetté változott át. Az előcsarnok sarkában állt a gramofon, és minden év végén új

lemezekkel bővítettük a gyűjteményünket. Ez részben a félévvégi bizottság, részben a gramofon-bizottság feladata volt. Nagyon szerettük a jazzt, és sajátosan summerhilli táncokat találtunk ki Fats Waller, Duke Ellington, Nellie Lutcher és Louis Armsrtong zenéjére. Neill szerint a jazz kedvelése a szellentés-komplexus leképeződése volt, így aztán a gramofon-bizottság mindig feltett néhányat Neill érzelgős swing lemezeiből is; ilyenkor Neill felpattant és felkérte az egyik kiskölyköt, és előadta a maga bizarr lassú quickstep lépéseit méretes csámpás lábaival, miközben kis táncpartnere fölé magasodott, kis kezét kitartva a hagyományos táncpózban. A mulatság közben mindig volt egy táncelőadás is, néha balett, amit a nagyobb lányok koreografáltak, utána pedig jött az evés-ivás. Kolbásztekercek, sütemények, torták, amit a félévvégi bizottság előző este készített. Tánc közben versenyeket rendeztünk: kieséses táncversenyt, székes versenyt, élőkép versenyt, Neill pedig vicces kérdéseket tett fel, és aki nem tudott válaszolni, le kellett menjen a táncparkettről. A díjakat is a félévvégi bizottság szerezte be előzőleg, Ipswichből, ahova vonattal kellett elutaznunk; itt egyben megvettük a lufikat és az új lemezeket is.

Ahhoz, hogy minden flottul menjen, és be tudjunk mindent szerezni, nagyon sok pénzre volt szükségünk, ezért az év vége felé mindenféle pénzgyűjtési akcióba kezdtünk, a bolhapiacon, tombolán, a felnőtt dolgozók, szülők és látogatók megpumpolásából, és a műhelyben készített dolgok eladásából befolyt összeget használhattuk fel. Elég sokan vettek részt a bizottság munkájában, körülbelül tizenketten, és alapelv volt, hogy kisebb és nagyobb gyerekek, illetve felnőttek is legyenek benne. A rajztanár és az ügyes kezű gyerekek – akiből sok volt – mindig részt vettek a bizottság munkájában.

Mielőtt megnyitottuk a hallt, felpolíroztuk a padlót. Ez azt jelentette, hogy vastag rétegben polírozó szert öntöttünk a padlóra, rongyokat kötöztünk a lábunkra, és addig sikáltuk vele a padlót, amíg a szer be nem ivódott és szép fényes nem

lett a terem.

Mi, idősebb lányok le sem mentünk egyből, csak úgy fél órával a tánc megkezdése után. Addig ugyanis a kicsik és a látogatók uralták a terepet. Nagy élmény volt a homlokzat felőli lépcsőn át belépni a terembe, amikor már javában ment a mulatság, és ekkor megmutathattuk elképesztő kreálmányainkat, amiket Ulla varróóráin készítettünk a félév során.

Az év vége száz százalék tiszta élvezet volt számunkra, és ha épp szakítottunk a kedvesünkkel, ez remek alkalom volt, hogy másikat találjunk. A baj csak az volt, hogy másnap haza kellett menni, és otthon közel sem volt annyira izgalmas az élet, mint az iskolában.

A végzős summerhilliek a táncparkett közepére vonultak, mi körjük állva láncot alkottunk és elénekeltük az Auld Lang Syne-t[13]. Aztán összeecsókoltuk-öleltük a végzősöket és megsirattuk kicsit a búcsúzást.

Neill mindig azt mondta, hogy „a legjobb dolog, ami egy gyerekkel történhet, hogy nem ismeri a félelmet”. Természetesen, mindig előfordulhat, hogy mégis elfog a félelem valamitől vagy valakitől, még Summerhillben is, néha kézzelfogható ok nélkül. Én például féltem a sötétben és attól, hogy egy fa rám dől. Azonban az, hogy nem a félelem a diktáló erő, az hatalmas adomány, de nagyon ritka dolog egy iskolában. Amikor arról beszélt, hogy meg kell szüntetni a „fiatalok és öregek között szakadékot”, Neill rátapintott a lényegre, ami igazán megkülönbözteti Summerhillt minden más iskolától.

Emlékszem, hogy amikor hazamentem a szünetekben, anyám felnőtt barátai mindig megbámultak, és közölték: „Jól megnőtt, nem igaz?” Az élesebb eszűek esetleg egyenesen nekem címezték megjegyzésüket jellegzetes hanghordozásukkal: „Hogy megnőttél!” Ilyenkor összeszorult torokkal elvörösödtem, és lehajtott fejjel anyám szoknyája mögé bújtam már egész kicsi

koromban is. Ekkor aztán végképp felhatalmazva érezte magát mind, hogy a kegyelemdöfést felém intézze: „Milyen kis félénk!” Ha esetleg nem bújtam el, és még válaszoltam is valamit, akkor meg kinevettek, pedig semmi vicces nem hangzott el a számból, mintha ennek a beszélő babának már maga a hangja is ellenállhatatlanul mulatságos lenne.

Az iskolákban a Trench kisasszony-féle emberek mindig tudták, mi a jó a gyerekeknek, bár ez igen ritkán esett egybe azzal, amit a gyerekek gondolt.

Summerhillben a felnőttek nem ilyenek voltak. Úgy beszéltek a gyerekekkel, mint egy normális emberi lény a másikhoz, nem nevettek, csak ha tényleg vicceset mondtunk, és mindig figyeltek arra, amit mondtunk. Nem gondolták azt, hogy az, amit csinálnod kellene az nem ugyanaz, mint amit épp csinálsz. Se nem istenségek, se nem ördögök nem voltak, így nem éreztünk késztetést arra, hogy istenítsük, engeszteljük, ellenük szegüljünk vagy elpusztítsuk őket. Mindez felszabadított romboló aggodalmaim alól, a tekintetben, mit gondolnak rólam a felnőttek, és átadhattam magam annak az élvezetnek, hogy éljem mindennapi életemet.

Summerhill furcsának tűnik a legtöbb ember számára, mert annyira másféle emlékeik vannak a saját iskoláikról. Nekem, normálisnak és értelmesnek tűnik, és fel nem foghatom, hogy miért nem működik hasonlóképpen minden iskola a világon.”

Hát nem kíváncsi magad is ebbe az iskolába? Nem szúr szemet neked is a hasonlóság Arthur Ransome gyermekparadicsoma és Summerhill között? „A felnőttek mentek a saját dolgukra, mi pedig a mieinkre.” Holdfényben játszani, hulladékokból hintát építeni, a szabad ég alatt tölteni az éjszakát, gyíkokat figyelgetni, szánkókat fabrikálni, hegyekben felfedezőutakat tenni, folyókban fürödni, szandálokat varrni, pont ezeket tették, vagy tehették volna a Fecskék és Fruskák is. Summerhill azonban még Ransome világánál is gazdagabb volt, itt volt még mulatozás, tánc, szerelem, és önkormányzat is. És

tanórák, ami megadatott a fecskéknek és fruskáknak is, csak épp hátborzongatóan más környezetben: az iskolában.

Summerhill mindig azzal büszkélkedik, hogy semmi sem változott benne az alapítás óta. Az 1990-es években még mindig ugyanaz a szabad és boldog hangulat lengi be. Hogyan lehetséges ez?

Summerhill nem a szabály nélküli káosz világa. A napot rendszeres keretbe foglalják a meghatározott étkezési-idők, ébresztők, takarodók, és tanórák ideje (bár ez utóbbi opcionális). Igen szép számban megtalálhatók a szabályok, és a szabályszegőket itt is megbüntetik, például a desszert megvonásával, büntetőpénz fizettetésével, vagy közmunkával, amit a kertben kell elvégezniük. A különbség csak az, hogy ezeket a büntetéseket együtt találják ki, a gyűlés határoz felőlük. Mivel az iskola minden diákja részt vesz ezeken, a gyerekek túlnyomó többségben vannak a felnőttekhez képest. A törvényhozó hatalom kihangsúlyozottan nem a felnőttek kezében van.

Ha egy felnőttnek problémája adódik egy gyerekkel, azt a gyűlés elé kell vinnie. Látogatásom ideje alatt az egyik fiú megtagadta, hogy elmossa az eszközeit főzőóra után. A tanár még újonc volt, és nem igen tudta, mit kezdjen a helyzettel. Javasolták neki, hogy hozza fel a gyűlésen az esetet, amit meg is tett, és szépen meg is vitatták. Legyen-e eltiltva a bűnös a főzésórától a félév végéig, vagy csak addig, amíg el nem mossa a cuccait, vagy legyen-e arra kárhóztatva, hogy a másokét is ő mossa el a következő főzőórán? A tanár vagy valamelyik másik diák mossa-e el a szennyes eszközöket, ha esetleg nem megy el a legközelebbi órára? Fizesse-e meg a mosogatás árát, annak, aki elvégezte helyette a munkát? Nem emlékszem, mi volt a végső ítélet, de a tárgyalás teljesen józan keretek között zajlott le, és a felnőttek szava nem nyomott semmivel sem többet a latba, mint a gyereké.

Lelki szemeim előtt látom, hogy az átlagtanár hogyan neveti ki az egész procedúrát. Nekik nincs arra idejük, hogy gyűléseket tartsanak egy gyerek miatt, aki nem mosogatott el pár edényt. Nekik azonnali hatállyal kell megoldani a problémát, ami végül is csak egy jelentéktelen kis ügy. Ha minden apró kis botlás miatt gyűlést hívunk össze, egész életünkben gyűléseken ülünk. Ebben az érvelésben csak az a hiba, hogy elfelejtik, hogy Summerhillben nagyon ritka a tanár-diák konfliktus. A gyerekek barátaikként tekintenek a tanárokra, és ez a kapcsolat olyan közreműködést eredményez köztük, ami mentesít szinte mindenféle fegyelmezési nehézség alól. Ha figyelembe vesszük, hogy tanórára is csak azok járnak, akik önszántukból teszik, láthatjuk, hogy nincs sok alkalom a konfliktusok kialakulására. Ha mégis kialakul valamiféle zavargás, a tanár nem ró ki semmiféle büntetést, mert ezt a közösség hivatott megtenni, így aztán a tanár és a zavargó kapcsolatán nem esik csorba.

Summerhill vizsgálatakor döntő fontosságú az, hogy ne hallgassunk a kívülálló felnőttek kritikus megjegyzéseire. Ők ugyanis életidegennek és abszurdnak érzik, mert az ő elveiknek ellentmond, mintha azok minden helyzetben helytállóak és megcáfolhatatlanok lennének. Summerhill megértéséhez benne kell élni, gyerekként, előítéletek nélkül.

Summerhill a gyerekek közössége, ők működtetik és értük van. Mindezt a felnőttek tartják fenn, az épületeket és kertet, ahol működhet ez a közösség. Vannak témák, amik nem tartozhatnak a gyűlés hatáskörébe, mert a gyerekek nem tudnának megbirkózni a pénzügyi gondokkal, a személyügyekkel, a kertészkedéssel, a karbantartással és a házimunkával. A felnőttek teszik a dolgukat, és a gyerekek is a sajátjukat.

Summerhillben elismerik, hogy létezik hasadék a felnőttek és a gyerekek világa között, de nem abban az átlagos értelemben, ahol ezt a hasadékot úgy igyekeznek áthidalni, hogy a felnőttek unos-untalan be kell, hogy avatkozzanak a gyerekek ügyeibe, különben azok menthetetlenül felfalják egymást. Itt hagyják,

hogy elintézzék egymás között a konfliktusaikat. Az iskolai gyűlés pont erre van kitalálva; itt el lehet simítani a személyes összetűzéseket és a fegyelmi kérdéseket. Nincs szükség arra, hogy a felnőttek beavatkozzanak.

A felnőttek persze mindig elérhetőek. Ők tartják a tanórákat. Ott vannak a gyűléseken is. Az ajtajuk mindig nyitva áll a gyerekek előtt. Zoe Readhead szerint két módon lehet a gyerekeket megalázni: az egyik az, ha megmondjuk nekik, mit csináljanak, a másik, ha megvetőleg magukra hagyjuk őket. Summerhill felnőttjeinek mindkét fajta hozzáállást kerülniük kell, és be kell illeszkedniük a gyerekek közösségébe, velük egyenlőnek kell lenniük. A felnőttek és gyerekek közötti különbözőséget elismerik, de nincs szakadék közöttük.

Az, hogy a szülőket igyekszenek távol tartani az iskolától, részben annak tudható be, hogy a Zoe által említett Scyllák és Charybdis elkerülése nem mindenkinek sikerül. A korai években már három éves kortól felvettek bentlakókat. (Dora és Bertrand Russell Beacon Hill nevű iskolájában már kétéveseket is találhattunk.) Ha az Oedipus komplexusnak már nem is tulajdonítanak akkora jelentőséget, most is úgy gondolják, hogy a szülői befolyás túl erős, és meggátolja a gyereket abban, hogy úgy bontakozhasson ki, ahogyan azt teljes szabadságban tenné. Hylde Sims ki is jelenti, hogy „nagy megkönnyebbülés volt számomra elköszönni a szüleimtől, miután elláttak szokásos aggodalmaskodó jó tanácsaikkal”, és ezzel tömören meg is fogalmazza a lényegét a gyerek szemszögéből. A honvágy, amely olyan sok gyereket kínoz távol az otthonától, sokféle forrásból fakadhat, de egy átlagos gyerek boldogabb, ha nincs folyton a szülei vizslató szemei előtt. Ebből következik, hogy csak úgy tud erkölcsileg is függetlenedni, ha szüleitől távol van. Mindemellett, Summerhill hat évesnél fiatalabb bentlakót nem vesz fel, és ma már vannak bejárós diákjai is.

Summerhill lényege, hogy megengedi a gyerekeknek, hogy saját maga irányítsa az életét, a felnőtt világtól elkülönülve,

mentesítve a korának nem megfelelő ügyes-bajos mindennapi gondoktól, a szülői jó tanácsoktól és elvárásoktól, a felnőtt befolyás alól. Maguk a gyerekek szabnak saját szabadságuknak határokat, azért hogy meglegeljék a lehető legteljesebb belső biztonságukat és boldogságukat, amibe az is beletartozik, hogy maguk döntenek el, mikor mennek be tanórára. Jussen eszedbe mindig, hogy nem szabad a felnőtt szemével tekinteni Summerhillre; képzelj magad oda gyerekként, élvezd ki Summerhill minden előnyét, találj meg önmagad, felelősségteljesen használd ki az ott eltöltött idődet!

Hát nem kíváncsi magad is ebbe az iskolába?